

РОГІЗ МАЛИЙ

Typha minima Funk.

Родина Рогозові — Typhaceae

Природоохоронний статус виду

Зникаючий.

Наукове значення

Давньосередземноморський реліктовий літоральний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні

Кавказ, Зх. Сибір (Кунашакський р-н, Челябінська обл.), Сх. Сибір (Тува), Середня Азія (рідко); Середня Європа, Середземномор'я (Пд. Європа та Пн. Африка), Мала Азія, Іран, Афганістан, Монголія, Сх. Туркестан (Кульджа, Джунгарія, Кашгарія), Японія, Китай. В Україні: пд.-зх. частина Степу (Кілійська дельта Дунаю). Адм. регіон: Од.

Чисельність та структура популяцій

Єдина популяція представлена двома локалітетами.

Причини зміни чисельності

Порушення місцезростань, меліоративні роботи, вузька екологічна амплітуда, відсутність екоотопів відповідного типу.

Умови місцезростання

По берегах річок, озер, боліт, лиманів, у плавнях. Росте у складі угруповань повітряно-водної рослинності (кл. *Phragmiti-Magnocaricetea*, порядок *Phragmitetalia*, союз *Phragmition communis*). Гігрофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 50–80 см заввишки. Кореневище тонке, коротке, здерев'яніле. Листки вегетативних пагонів вузьколінійні, 1–1,5 мм завширш-

ки. Листки квітконосного пагона з короткими піхвами і редукованою листковою пластинкою. Тичинковий початок рихлий, швидко опадає. Маточкові початки еліптичні, майже кулеподібні, циліндричні, коричневі, темно-бурі. Плід — валькуватий горішок. Цвіте у травні–липні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняється у Дунайському БЗ. Необхідно вивчити стан популяцій, дослідити еколого-ценотичні властивості виду. Заборонено порушення гідрологічного режиму.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, торфоформує, водореґулює.

Основні джерела інформації

Дубина, Шеляг-Сосонко, Жмуд, та ін., 2003; Краснова, 2002; Флора Европейской части СССР, 1979.

Автори: Т.С. Вініченко, В.А. Соломаха
Малюнок: Т.В. Степаненко

ФІСТАШКА ТУПОЛИСТА

Pistacia mutica Fisch. et C.A.Mey. (*P. atlantica* Desf. subsp. *mutica* (Fisch. et C.A.Mey.) Rech.f.)

Родина Фісташкові — Anacardiaceae

Природоохоронний статус виду
Неоцінений.

Наукове значення

Середземноморський реліктовий вид на пн. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Сх. Середземномор'я (Балканський п-в), Кавказ, Мала, Зх. і Середня Азія. В Україні: Крим — на Пд. узбережжі (Балаклава — Кара-Даг) та фрагментарно в зх. частині Передгір'я (Севастополь — Бахчисарай). Адм. регіон: Кр.

Чисельність та структура популяцій

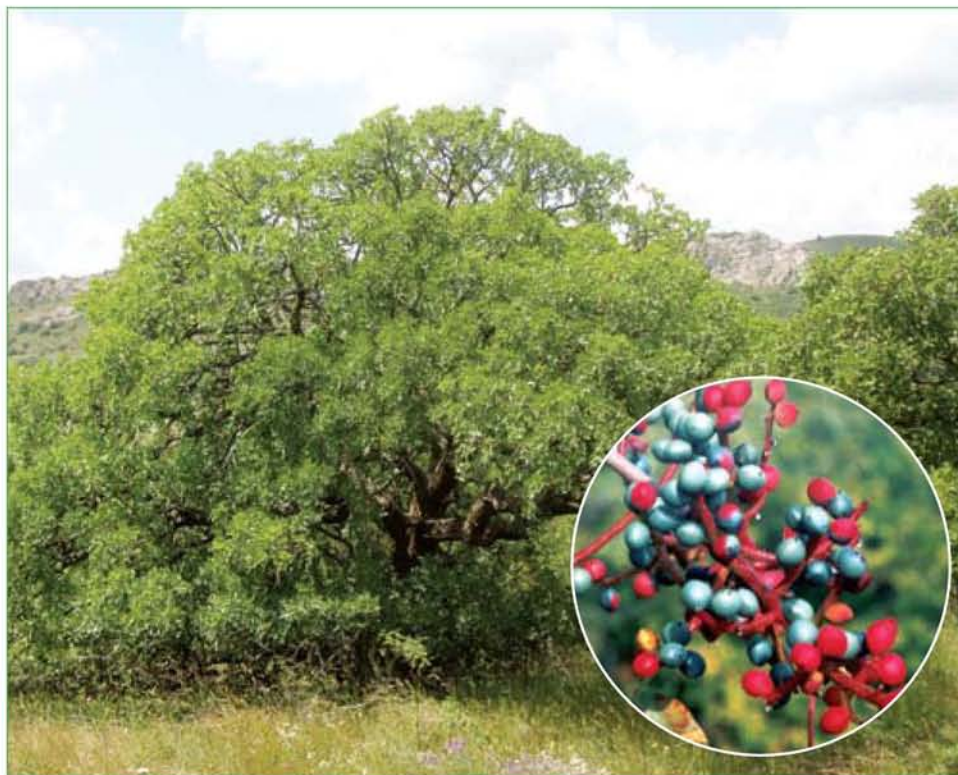
Загальна чисельність поки що досить велика, але спостерігається інтенсивне скорочення ареалу. Непорушені популяції чисельні та нормальні, різновікові за структурою. Зростає поодинокі, невеликими групами або формує значні за площею (десятки гектарів) угруповання.

Причини зміни чисельності

Знищення екопотів у зв'язку з антропогенним навантаженням — будівництво, вирубки, рекреація, слабка конкурентна здатність виду.

Умови місцезростання

Приморський та нижній гірський лісовий пояс до 300–400 м н.р.м., відкриті сухі кам'янисті схили з коричневими ґрунтами.

Утворює розріджені рідколісся, де виступає домінантом і едіфікатором, зустрічається у складі високоялівцевих і пухнастодубових лісів (союз *Jasmino-Juniperion excelsae* кл. *Quercetea pubescentis-petraea*). Геміксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Фанерофіт. Листопадне дерево до 5–10 м заввишки, часто багатостовбурне, може мати низькорослу кущоподібну форму. Листки непарнопірчасті з 3–7(9) еліптичними тупими шкірястими листочками. Квітки одностатеві, зібрані у волотеві суцвіття. Плід — дрібна суха кістянка жовто-червоного кольору. Цвіте у квітні–травні. Плодоносить у вересні–жовтні. Тривалість життя — 200–300 (до 1000) років.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Угруповання, занесені до Зеленої книги України. Охороняється у Ялтинському гірсько-лісовому, «Мис Март'ян», Карадазькому ПЗ, заказниках загальнодержавного значення «Мис Айя», «Байдарський», «Новий Світ», «Канака», «Аю-Даг», «Мис Фіолент», пам'ятки природи «Гора Кішка» та в ряді заповідних об'єктах місцевого значення. Необхідно дотримання та дійсний контроль охорони виду в заповідних об'єктах. Заборонено освоєння територій, рубки фісташки, її пересадка в дорослому стані.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Культивують в Нікітському ботанічному саду — ННЦ УААН.

Господарське та комерційне значення

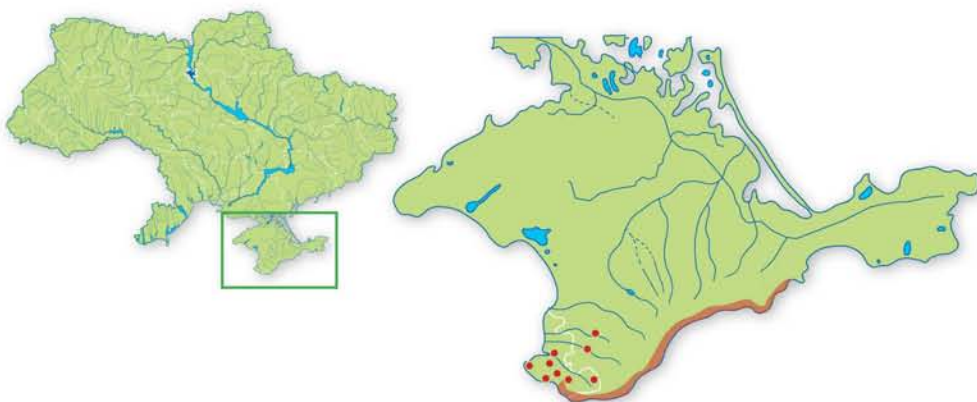
Лісоформує, протиерозійне, ґрунтозахисне, декоративне, харчове, ефіроолійне, дубильне, вітамінне, смолоносне.

Основні джерела інформації

Вульф, 1953; Дідух, 1992; Зелена книга України, 2002; ЧКУ, 1996.

Автор: К.С. Крайнюк

Фото: Я.П. Дідух, В.П. Гелюта (вставка)

ЩИТОЛИСНИК ЗВИЧАЙНИЙ

Hydrocotyle vulgaris L.

Родина Аралієві — Araliaceae (Ariaceae s.l.)

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Європейсько-субатлантичний вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європа (на пн. до Ісландії, пд. Скандинавії, на сх. до України, на пд. до Португалії, Сицилії), окремі локалітети в Пн.-Сх. Африці, на Кавказі, в Ірані, Новій Гвінеї. В Україні — в бас. Зх. Бугу (верхів'я: Кам'янсько-Бузький р-н та Сокальський р-н Львівської обл.) та в Зх. Поліссі. Сх. межа поширення в Україні по лінії Бучин–Любешів–Седлище, хоча вид зафіксовано в Білорусії на межі з Поліським ПЗ. Адм. регіони: Вл, Лв.

Чисельність та структура популяцій
Популяції займають невелику площу (кілька десятків м²) або витягнуті смугою завширшки від 1 до 5–10 м (смуга, що простягається на 2 км уздовж оз. Оріхового (між с. Залисиця — с. Межисить Ратнівського р-ну Волинської обл.). На торф'янистих луках утворюють окремі куртини.

Причини зміни чисельності
Антропогенні: рекреація, евтрофікація, надмірне випасання, осушення заболочених земель; природні — заростання водойм. Є думка, що помірне випасання сприяє поширенню виду, оскільки в останні роки фіксуються нові популяції.

Умови місцезростання
Торф'яники, болотисті луки, зона періодичного затоплення по берегах мезотрофних водойм (екотонна смуга між урізом води і лучними екотопами), зріджені вільшняки. Ґрунти торф'янисті, помірно кислі, та замулені піски. Чітка ценотична приуроченість відсутня. Діагностичний вид класу *Isoëtanojuncetea*. Гігромезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Дворічна чи багаторічна рослина з повзучими пагонами, 10–60 см завдовжки, що легко вкорінюються у вузлах. Листки довгочерешкові, щиткоподібні, діаметр листової пластинки 2–4 см, край городчастий. Суцвіття мало-, одноквіткове на

тонкому стеблі, вдвічі коротшому за черешок відповідного листка. Квітки з п'ятьма білими пелюстками, 0,50–0,75 мм в діаметрі. Плід — вислоплідник, мерикарпії (напівплодики) стиснуті з боків, вкриті червонуватими бородавочками, досягає 1,5 мм завдовжки та 2 мм завширшки. Цвіте у червні–серпні, плодоносить у липні–вересні. Розмножується вегетативно (частинами повзучих пагонів) та насінням, яке переноситься водою чи тваринами.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняється в НПП «Прип'ять-Стохід», гідрологічному заказнику «Озеро Оріхове» (Волинська обл.). У місцях зростання виду та на прилеглих ділянках заборонено проведення робіт, що призводять до руйнування берегових смуг.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, кормове, водоохоронне.

Основні джерела інформації
Гелюта, Вакаренко, Дубина, 1999; Шевчик, 1986; Яценко, 1997.

Автори: Д.В. Дубина, Г.А. Чорна, В.П. Гелюта
Фото: В.П. Гелюта

МОРКІВНИЦЯ ПРИБЕРЕЖНА (ЗОРЕМОРКВИЦЯ ПРИБЕРЕЖНА)

Astrodaucus littoralis (M. Bieb.) Drude (*Daucus bessarabicus* DC., *Caucalis littoralis* M. Bieb.)

Родина Селерові (Зонтичні) — Аріасеа (Umbelliferae)

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Причорноморський ендемічний вид.

Ареал виду та його поширення в Україні
Балкани, Пн. Причорномор'я, Приазов'я, Крим, бас. Нижнього Дону, Передкавказзя, Зх. Закавказзя. В Україні — Азово-Чорноморське узбережжя. Адм. регіони: Дц, Од, Мк, Хс, Зп, Кр.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні, скорочуються. На Лівобережному Причорномор'ї — чотири локалітети, де вид аспектує, з проективним покриттям від 1 до 15 %, з яких два — на території Чорноморського БЗ (о. Довгий і мис Білі Кучугури на Тендрі), один — в РЛП «Кінбурська коса» (пд. мис п-ова Кінбурська коса) і один — пд.-зх. частина о-ва Тендра. У Приазов'ї, Криму спорадично з рясністю до 1.

Причини зміни чисельності
Рекреація, видобування піску та гальки, будівництво пансіонатів, пляжів.

Умови місцезростання
Піски, галечники, солончаки, вапнякові морські береги зі змінним режимом зволоження і помірним засоленням. У Приазов'ї — приморські піщані коси, у піонерних угрупованнях

кл. *Ammophiletea* (діагностичний вид асоціації *Elymo-Astrodaucetum*); на Білосарайській косі — вапнякові обривисті морські береги в угрупованнях кл. *Festucetea vaginatae* (діагностичний вид союзу *Lactuco tatarici-Elytrigion bessarabicae*). На Лівобережному Причорномор'ї та Криму — в прибережній частині піщаних кіс, у піонерних угрупованнях кл. *Ammophiletea*, *Cakiletea maritimaе*, *Festucetea vaginatae*. Залізничні насипи (окол. м. Мелітополя, ст. Федорівка м. Токмака). Мезоксерофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Дворічна трав'яна рослина з розгалуженим голим стеблом 40–100 см заввишки. Прикореневі листки в обрисі широко трикутні, з довгими черешками; пластинка

до 15 см завдовжки, багаторазово пірчато-розсічена на лінійні частки; стеблові листки дрібніші, верхні — сидячі. Зонтики 10–18-променеві; обгортка відсутня або з 1–3 лінійних листочків. Обгортка з 8–11 ланцетоподібно-лінійних листочків. Пелюстки білі, до 2 мм завширшки. Плоди видовжено-овальні, з 5–6 рядами зрслими між собою шипиками. Цвіте у червні–липні, плодоносить у липні–серпні. Розмножується насінням.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Моніторинг популяцій, створення ботанічних заказників. Охороняється в Чорноморському БЗ, РЛП «Кінбурська коса», Азово-Сиваському НПП, заказниках. Заборонено порушення екоотопів, забудова, несанкціонована гербаризація рослин.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Ґрунотвірне, протирозійне.

Основні джерела інформації
Собко, 2005; Уманець, 1948; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, О.Ю. Уманець
Фото: Д.Д. Черняк, О.Ю. Уманець

